

Afb. 1. Linksgewonden *Xancus* (*Turbinella*) *pyrum* (L.), afkomstig uit India. Hoogte 134 mm. (Collectie Zoölogisch Museum Amsterdam.)

XANCUS PYRUM (L.)

EEN HEILIGE SCHELP

door P. J. Otjes

Xancus pyrum (L.) (syn. *Turbinella pyrum* L.) is een slak uit de Indische Oceaan, die behoort tot de familie der Vasidae (onderfamilie Xancinae), welke familie weer deel uitmaakt van de tot de onderklasse Prosobranchia te rekenen orde Stenoglossa. Er zijn vijf variëteiten, n.l. *obtusa*, *acuta*, *fuscus*, *globosa* en *comoriensis*. Bovendien komen er onder de verschillende variëteiten nog twee typen voor: een meer gerekte en een meer gedrongen vorm. De schelpen zijn stevig, peervormig en wit van kleur, soms romig beige en ook wel met enkele bruine vlekken. De lengte gaat tot ± 15 cm (zie afbeelding).

Deze soort wordt hoofdzakelijk gevist in de kustwateren van Zuid-India en Ceylon en wel in de Palkbaai en de golf van Manaar. De variëteiten *obtusa* en *acuta* komen verreweg het meest voor. Eerstgenoemde overwegend langs de kusten van de Palkbaai en de andere langs de kusten van de Golf van Manaar.

Daar de schelpen zich voor allerlei doeleinden laten verwerken, zijn deze een van Ceylon's belangrijkste exportartikelen. Ze zijn daar bekend onder de namen *sankha*, *tsanka* of *panchajanya*. De naam *tsanka* vinden we terug in de Latijnse soortnaam *Xancus*.

HEILIGE SCHELP

In India is de linksgewonden *Xancus pyrum* (L.) vanouds vereerd en als heilig beschouwd. Dit dateert reeds uit de tijd van het ontstaan der mythen van de Brahmanen. Bij de uitbeelding van de tien incarnaties van Visjnoe (de Instandhouder, de gepersonifieerde behoudende kracht) draagt de held Krisjna de linksgewonden horen in de linkerhand. In het zuiden van India ziet men bij het bezoeken van de grote tempels bij de toegangspoorten en in de door rook zwart aangeslagen portalen

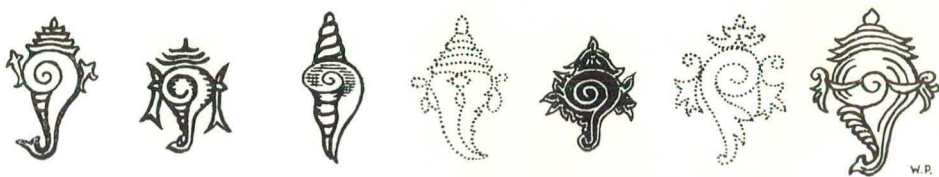

voorstellingen van Visjnoe. Hij wordt gewoonlijk uitgebeeld met vier armen, waarin hij de gebruikelijke attributen houdt: een lotusbloem, een soort discus of scherp gerand wapen met warrelende vlammen, een staf of knots en de schelp, die wordt gebruikt als trompet welke overwinning schenkt aan wie hierop ook blaast. De schelp heeft zelfs nog een diepere betekenis, maar voor niet-ingewijden schijnt het niet mogelijk te zijn iemand te vinden die bereid is dit uit te leggen.

De buitengewone verering, waarmee de linksgewonden schelpen van *Xancus pyrum* (L.) worden behandeld, blijkt ook uit het gebruik als bewaarplaats van medicijnen door de priesters in de tempels. De schelpen zijn dan dikwijls zorgvuldig besneden of ingelegd met goud en kostbare stenen. Indische vorsten werden niet zelden bij hun kroning met olie uit een in de pagode van de priester bewaarde linksgewonden panchajanya gezalfd. Ook werd deze schelp afgebeeld in het wapen van de staat Travancore evenals op vele postzegels van deze staat. Bovendien werd de schelp als symbool gebruikt op de munten van sommige oude Indische keizerrijken en tot niet zo lang geleden was dit nog het geval bij een muntstelsel van de Radja van Travancore.

Afb. 2. Niet alleen exemplaren van *Xancus pyrum* (L.) worden af en toe zeer fraai bewerkt, maar ook exemplaren van andere tot hetzelfde geslacht behorende soorten, zoals het hiernaast afgebeelde exemplaar van *Turbinella rapa* Lam. Deze 96 mm hoge schelp is afkomstig uit India en werd gekocht in een India-winkel op Curaçao. (Privébezit H. E. Coomans.)

Afb. 3. Op verschillende wijzen werd *Xancus pyrum* (L.) op de postzegels van de Indische staat Travancore, later Travancore-Cochin, afgebeeld dan wel -- op de tekening gestippeld -- als watermerk verwerkt.

SCHELPHANDEL

Juist omdat de linksgewonden *Xancus pyrum* (L.) als heilig werd beschouwd, waren de vissers altijd verheugd wanneer zij zulke schelpen vonden. Deze konden meestal met grote winst worden verkocht. Dat de prijs van deze heilige schelp er zijn mocht, blijkt wel uit het feit, dat deze in het begin van de 17e eeuw een waarde vertegenwoordigde van 1700 à 1800 gulden, voor die tijd inderdaad zeer veel geld.

De gewone, rechtsgewonden schelpen werden verwerkt tot gespen, arm- en beenkettingen, amuletten en dergelijke. De hoge kasten schaften zich vaak kunstzinnig en kostbaar uitgevoerde voorwerpen aan. De arme bevolking daarentegen nam genoegen met eenvoudige ringen en kettingen. Aan kinderen onder de twee jaar werden dikwijls ruw afgewerkte armbanden gegeven, die werden gedragen in het geloof dat zij beschermden tegen de verderfelijke invloed van het duivelsoog, want hierdoor kon een kind vrijwel van alles krijgen, zoals braken, Engelse ziekte, een kwaal die tot onvruchtbaarheid leidde en nog een heleboel meer.

Met de Indische invloed op de Indonesische eilanden verbreidde zich ook de waardering voor het heilige slakkenhuis en de van de gewone soort te vervaardigen opschik. Door de Indisch-Chinese betrekkingen drong de schelp door in China en kwam ook daar door allerlei bewerkingen in de kunstnijverheid tot hoog aanzien. Chinese keizers zijn bij hun kroning eveneens uit linksgewonden exemplaren van de *Xancus pyrum* (L.) gezalfd. In het geloof, dat zulke schelpen het golven van de zee konden beteugelen zouden Chinese keizers de bevelhebbers van hun overzeese ondernemingen een tot trompet bewerkte linksgewonden *Xancus* hebben meegegeven.

Toen de Europeanen naar India kwamen werden zij met de heilige schelp bekend. Met de verkoop hiervan aan de inlandse bevolking werden goede zaken gedaan. Vooral toen de Hollanders het eiland Ceylon bezetten, bereikte de handel in systematisch gezochte heilige schelpen een aanzienlijke omvang. Ook werden zij in Europa aan de rariteitenkabinetten duur verkocht.

Aan de gelovigen werden behalve linksgewonden exemplaren van *Xancus pyrum* (L.) echter ook dergelijke exemplaren van andere *Xancus*soorten verkocht, zoals *Xancus laevigatus* Anton., die hoofdzakelijk wordt gevist aan de kusten van Brazilië en in geringe mate in het Caribisch gebied. Zelfs werden schelpen, die op de

Afb. 4. Links: *Xancus pyrum* (L.).

Rechts: *Busycon contrarium* Conrad, een links gewonden exemplaar. (Foto G. R. Voskuyl)

panchajanya lijken, aangeboden. Gewetenloze handelaren gebruikten linksgewonden schelpen uit andere gebieden der aarde om deze in grote hoeveelheden naar India te brengen en deze goedkope schelpen daar tegen hoge prijzen te verkopen. Voor dit doel werd onder andere *Busycon contrarium* Conrad van de familie der Melongenidae (Galeodidae) gebruikt, een linksgewonden schelp, die aan de oostkust van Amerika hier en daar overvloedig te vinden is. Langzamerhand bemerkte men in India het bedrog en leerde men de echte panchajanya van andere schelpensoorten te onderscheiden. De vraag naar linksgewonden schelpen van *Xancus pyrum* (L.) is in India met de tijd afgenomen.

FOSSIEL

De Xancussoorten dateren al van oeroude tijden. Fossiele exemplaren zijn gevonden in oligocene en miocene lagen. Niet alleen in India, maar bv. ook in Noord-Italië. Het is nog niet duidelijk, hoe het mogelijk is dat deze ver uiteen gelegen gebieden dezelfde fossielen bevatten. Misschien is het eens een aaneengesloten zeegebied geweest.

LITERATUUR

- Memoirs of the Indian Museum, vol. VI, 1915—1918. Director of the Zoological Survey of India.
CAMERON, Roderick. 1961. Shells (pleasures and treasures). Weidenfeld and Nicolson, Londen.
HORNELL, James. 1913. Memoirs of the Asiatic Society of Bengal, vol. III.
HORNELL, James. 1914. The sacred Chank of India. Fisheries Bulletin 7, Madras.
PAX, Prof. dr. Ferdinand. 1962. Meeresprodukte — ein Handwörterbuch der marinen Rohstoffe. Gebr. Borntraeger, Berlin.